

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ РОЗВІДКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE INTELLIGENCE OFFICERS IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті досліджено актуальну проблему формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у ВВНЗ в умовах сучасних викликів, пов'язаних із динамікою збройних конфліктів, гібридними загрозами та інформаційними війнами. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності військової освіти відповідно до стандартів НАТО, що передбачають розвиток у майбутніх офіцерів здатності до швидкої адаптації, оперативного прийняття рішень у невизначених умовах та роботи з великими масивами інформації. Особливу увагу приділено інтеграції академічної підготовки з практичними аспектами розвідувальної діяльності, що відповідає вимогам сучасного оперативного середовища.

Методологічну основу дослідження складає синтез ключових наукових підходів: системного, що дозволяє розглядати підготовку як цілісний процес; діяльнісного, спрямованого на формування професійної мобільності через практико-орієнтовані методи; компетентнісного, що акцентує на розвитку аналітичного мислення та оперативних навичок; ресурсного, який передбачає розвиток психологічної стійкості та адаптаційних механізмів.

На основі експертної оцінки 25 фахівців у галузі військової освіти та розвідувальної діяльності виявлено найбільш ефективні педагогічні умови: реалізація проблемно-орієнтованого навчання (рейтинг 21), що передбачає використання оперативних кейсів; посилення рефлексивного складника освітнього середовища (рейтинг 20) через аналіз проведених дій (АПД); забезпечення гнучкої індивідуалізації (рейтинг 19) з урахуванням професійних профілів курсантів. Ці умови формують основу сучасної системи підготовки, оскільки поєднують теоретичні знання з практичними вміннями, розвивають критичне мислення та адаптивність. Обґрунтовано систему принципів професійної підготовки, що містить загальні принципи (професійна спрямованість, науковість, системність, практична орієнтація, індивідуалізація) і специфічні принципи (оперативна гнучкість, інформаційна безпека, керований ризик, міждисциплінарна інтеграція), що враховують унікальні вимоги до розвідувальної діяльності.

Ключові слова: професійна мобільність, педагогічні умови, майбутні офіцери розвідки, вищий військовий навчальний заклад,

військова освіта, методологічні підходи, проблемно-орієнтоване навчання, індивідуалізація навчання.

The article examines the urgent problem of forming the professional mobility of future intelligence officers in military educational institutions in the context of modern challenges related to the dynamics of armed conflicts, hybrid threats, and information wars. The study's relevance is stipulated by the need to improve the effectiveness of military education by NATO standards, which develop future officers' ability to adapt quickly, make quick decisions in uncertain conditions, and work with large amounts of information. Particular attention is paid to integrating academic training with practical aspects of intelligence activities that meet the requirements of the modern operational environment.

The methodological basis of the study is a synthesis of key scientific approaches: systemic, which allows for considering training as a holistic process; activity-based, aimed at forming professional mobility through practice-oriented methods; competence-based, which focuses on the development of analytical thinking and operational skills; resource-based, which involves the development of psychological stability and adaptive mechanisms.

Based on the expert assessment of 25 specialists in the field of military education and intelligence, the most effective pedagogical conditions were identified: implementation of problem-based learning (rating 21), which involves the use of operational cases; strengthening the reflective component of the educational environment (rating 20) through the analysis of actions taken (AAT); ensuring flexible individualisation (rating 19), taking into account the professional profiles of cadets. These conditions form the basis of the modern training system, as they combine theoretical knowledge with practical skills, develop critical thinking, and adaptability.

The author substantiates the system of professional training principles, including general principles (professional orientation, scientificity, systematicity, practical orientation, individualisation) and specific principles (operational flexibility, information security, managed risk, interdisciplinary integration), taking into account the unique requirements for intelligence activities.

Key words: professional mobility, pedagogical conditions, future intelligence officers, higher military educational institution, military education, methodological approaches, problem-based learning, individualisation of learning.

УДК 355.40:355.237]:[«362»+»364»]
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/86.1.5>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Чкалов А.П.,
ст. викладач
Військової академії (м. Одеса)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах повномасштабної війни Україна переживає значні трансформації в системі військової освіти, що генерують нові вимоги до професійної мобільності офіцерського

складу, зокрема розвідників. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» чітко визначає, що підготовка офіцерів здійснюється як у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), так і у військових навчальних підрозділах на основі комплексної освітньої й військової підготовки [6].

Одна з ключових вимог чинного законодавства України – здобуття освітнього рівня «бакалавр/магістр» одночасно із тактичною та оперативною підготовкою (L-1, L-2, L-3, L-4), що передбачає інтеграцію академічних і професійно-військових компетентностей, зокрема і професійної мобільності [8; 10].

Менеджмент сучасної військової освіти в Україні активно впроваджує стандарти НАТО (TLP, MDMP, JOPP тощо), за якими майбутній офіцер має виявляти гнучкість, бути готовим до швидкої адаптації в умовах змінної бойової ситуації. Це підтверджує і практика міжнародної співпраці у реформуванні сфери військової освіти, про що йдеться у документах Міністерства оборони України [9; 10].

Отже, нині зростає потреба у фахівцях військової розвідки, які здатні швидко реагувати на оперативні виклики, приймати рішення в умовах невизначеності, володіти міждисциплінарними знаннями та бути мобільними як у професійному, так і психологічному сенсі. До того ж, відповідні кадрові вимоги до офіцерів розвідки включені в нормативні документи Міністерства оборони України щодо служби, відбору й набору осіб до органів розвідки, що вимагає чіткої підготовки офіцерів, здатних до адаптивності й мобільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки активно розглядається у сучасних дослідженнях, зокрема у контексті неперервного професійного саморозвитку. Так, І. Зелений і А. Боярська-Хоменко наголошують на важливості поєднання формальної та неформальної освіти у підготовці офіцерів розвідки, де формальна освіта забезпечує структуровану академічну базу, а неформальна охоплює спеціалізовані курси підвищення кваліфікації та професійну військову освіту на різних рівнях – тактичному, оперативному та стратегічному. Автори обґрунтовують, що саме ця система забезпечує інтеграцію освіти із системою управління кар'єрою, що сприяє формуванню мобільності як ключової компетентності майбутніх офіцерів розвідки в умовах динамічного безпекового середовища [7]. В. Тарасов обґрунтував педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх офіцерів військових ЗВО: створення позитивного соціально-психологічного клімату, інтенсифікація сучасних педагогічних технологій і заохочення курсантів до самостійної роботи [14]. У роботі І. Смірнкової та О. Стадника обґрунтовано, що мобільність визначається не лише як здатність до адаптації, а як імператив, необхідний для ефективного виконання завдань в умовах оперативної невизначеності. Зокрема, у фокусі уваги дослідників перебувають педагогічні умови, серед яких – інтеграція міжпредметних зв'язків, активізація практичного

компонента, застосування інтерактивних методів, моделювання професійних ситуацій та стимулювання самоосвіти [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у сучасній науково-педагогічній думці залишається недостатньо дослідженою особливість процесу формування професійної мобільності саме майбутніх офіцерів розвідки з урахуванням вимог до адаптивності, оперативного мислення та використання цифрових технологій у процесі фахової підготовки.

Мета статті – визначити і науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у вищих військових навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у ВВНЗ ґрунтується на інтеграції ключових наукових підходів, що визначають сучасні тенденції військової освіти. Системний підхід, розроблений у працях О. Вознюка і О. Дубасенюка, виступає методологічною основою дослідження, оскільки дозволяє розглядати процес професійної підготовки як цілісну структуру, що містить взаємопов'язані компоненти: зміст, методи, форми та засоби навчання. Особлива увага при цьому приділяється операційно-діяльнісним аспектам підготовки, що відповідають специфіці розвідувальної діяльності [4].

Компетентнісний підхід орієнтований на формування конкретних професійних компетентностей, необхідних для розвідувальної діяльності, зокрема аналітичного мислення, оперативного прийняття рішень та роботи з інформаційними потоками, передбачає інтеграцію теоретичної підготовки з практичними тренінгами, що імітують реальні умови [12].

Діяльнісний підхід, теоретичні засади якого розроблені Г. Атановим, акцентує на необхідності формування професійної мобільності через практико-орієнтовану діяльність [1]. У контексті підготовки офіцерів розвідки це передбачає моделювання реальних оперативних ситуацій, що сприяє розвитку адаптивних якостей, здатності до швидкого прийняття рішень в умовах невизначеності та дефіциту інформації.

Особистісноорієнтований підхід, наукове обґрунтування якого представлено у працях І. Бега, визначає необхідність врахування індивідуально-психологічних особливостей курсантів при формуванні професійної мобільності [2]. Це передбачає розробку диференційованих програм навчання, що враховують когнітивні стилі, рівень підготовки та професійні орієнтації майбутніх офіцерів розвідки.

Інформаційний підхід у контексті дослідження спрямований на розвиток у майбутніх офіцерів розвідки навичок критичного аналізу інформації, здатності до оперативної обробки великих масивів

даних та протидії інформаційним маніпуляціям. Цей аспект набуває особливої актуальності в умовах сучасних гібридних загроз та інформаційних війн.

Ресурсний підхід спрямований на розвиток психологічної стійкості та адаптаційних механізмів, необхідних для ефективної діяльності в умовах стресу та невизначеності, формування емоційної регуляції, когнітивної гнучкості та професійної рефлексії, що є критично важливим для офіцерів розвідки [3].

Інтеграція зазначених підходів дозволяє вибудувати науково обґрунтовану систему педагогічних умов, спрямованих на ефективне формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, що відповідає сучасним вимогам до військової освіти та специфіці розвідувальної діяльності.

Окрім наукових підходів, обґрунтування педагогічних умов формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки потребує дотримання низки принципів – загальних і специфічних вимог, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу в умовах сучасних викликів.

Серед загальних принципів варто виділити такі:

- принцип професійної спрямованості – зміст і методи навчання мають відповідати специфіці розвідувальної діяльності, зокрема формуванню аналітичного мислення, оперативності прийняття рішень та адаптивності до невизначених умов;

- принцип науковості – педагогічний процес має ґрунтуватися на сучасних досягненнях військової науки, психології, кібербезпеки та інших суміжних дисциплін, що визначають ефективність розвідувальних операцій;

- принцип системності та послідовності – підготовка майбутніх офіцерів розвідки повинна будуватися як цілісний процес, де теоретичні знання інтегруються з практичними навичками через логічну послідовність навчальних етапів;

- принцип практичної орієнтації – зміст навчання має містити імітаційні тренінги, оперативні кейси та симуляції, що максимально наближені до реальних умов розвідувальної діяльності;

- принцип індивідуалізації – врахування особливостей кожного курсанта (рівень підготовки, когнітивний стиль, професійні орієнтації) для формування оптимальної траєкторії розвитку [10; 11].

У ході наукового аналізу було визначено низку специфічних принципів, що враховують особливості підготовки майбутніх офіцерів розвідувальної діяльності у ВВНЗ:

- принцип оперативної гнучкості – освітній процес має формувати здатність до миттєвої адаптації до змін оперативної обстановки, зокрема через динамічні сценарії навчання, що імітують реальні умови розвідувальної діяльності;

- принцип інформаційної безпеки – освітній процес має виховувати критичне ставлення до інформації, здатність розрізняти дезінформацію,

а також дотримуватись норм інформаційної безпеки під час виконання службових завдань;

- принцип керованого ризику – підготовка має містити елементи контрольованого стресу, що дозволяє курсантам навчатись приймати рішення в умовах обмежених ресурсів та часу, але з гарантією психологічної підтримки;

- принцип міждисциплінарної інтеграції – зміст навчання має поєднувати військові, технологічні, психологічні та аналітичні аспекти розвідувальної роботи для формування цілісного професійного мислення;

- принцип лояльності та конфіденційності – педагогічний процес має виховувати свідоме дотримання норм службової етики, здатність зберігати таємницю та розуміти відповідальність за наслідки своїх дій;

- принцип зворотного зв'язку – освітній процес має передбачати регулярну рефлексію власних дій через механізми аналізу помилок, корекції стратегій та адаптації до нових викликів [16].

Ці принципи відображають унікальні вимоги до професійної підготовки офіцерів розвідки і забезпечують формування не лише спеціалізованих навичок, але й відповідного професійного світогляду.

На основі комплексного науково-педагогічного дослідження та аналізу сучасних підходів до військової освіти нами було визначено ключові педагогічні умови, що сприяють формуванню професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки. З урахуванням експертної оцінки 25 фахівців у галузі військової освіти та розвідувальної діяльності було відібрано найбільш ефективні умови, що мають вплив на формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у ВВНЗ (табл. 1).

Аналіз даних таблиці показав, що найвищий рейтинг отримали педагогічні умови, що стосуються інтерактивних методів навчання, рефлексивної практики та індивідуалізованого підходу. Зважаючи на це, нами виокремлено три ключові педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, а саме:

- реалізація проблемно-орієнтованого навчання на основі оперативних кейсів розвідувальної діяльності (рейтинг 21), що забезпечує формування практичних навичок роботи в реальних умовах;

- посилення рефлексивного складника освітнього середовища, зокрема через упровадження аналізу проведених дій (АПД) для оцінювання дій курсантів (рейтинг 20), що сприяє критичному аналізу власної діяльності та корекції професійної поведінки;

- забезпечення гнучкої індивідуалізації навчання через розроблення вибірових професійних траєкторій (рейтинг 19), що дозволяє враховувати особливості та професійні орієнтації кожного майбутнього офіцера.

**Експертна оцінка педагогічних умов формування професійної мобільності
майбутніх офіцерів розвідки у ВВНЗ**

№ з/п	Педагогічна умова	Рейтинг
1.	Реалізація проблемно-орієнтованого навчання	21
2.	Використання кейс-методів на основі реальних розвідувальних операцій	16
3.	Інтеграція оперативного-тактичних симуляцій у навчальний процес	15
4.	Розвиток аналітичного мислення через спеціалізовані модулі з обробки інформації	13
5.	Формування стрессостійкості за допомогою психологічних тренінгів та ситуативних ігор	12
6.	Індивідуалізація навчання з урахуванням професійних профілів	11
7.	Застосування сучасних технологій (AI, VR) для імітації реальних розвідувальних сценаріїв	10
8.	Впровадження постдійового аналізу (AAR-АПД) для рефлексивного оцінювання дій курсантів	20
9.	Міждисциплінарна інтеграція знань (військова підготовка, кібербезпека, іноземні мови)	9
10.	Формування етичних принципів розвідувальної діяльності та конфіденційності	8
11.	Організація міжнародних стажувань та спільних тренінгів з партнерами НАТО	7
12.	Розвиток комунікативних навичок для ефективної роботи в команді	6
13.	Впровадження модулів з протидії дезінформації та роботи з OSINT-джерелами	5
14.	Створення центру оперативного моделювання для практичної відпрацювання навичок	4
15.	Регулярний моніторинг формування професійних компетенцій з корекцією програм	3
16.	Інтенсифікація практичного складника	17
17.	Моделювання професійної діяльності в умовах, максимально наближених до реальних,	18
18.	Забезпечення можливостей для індивідуалізації освітнього процесу і розвитку рефлексивних навичок	14
19.	Зумовлення позитивного соціально-психологічного клімату для формування професійної мобільності майбутніх офіцерів військових ЗВО	2
20.	Інтенсифікація сучасних педагогічних методів і технологій в освітнє середовище військових ЗВО як ефективного способу формування професійної мобільності	1
21.	Заохочення майбутніх офіцерів військових ЗВО до професійної мобільності методами самостійної роботи	0

Ці умови становлять основу ефективної педагогічної системи підготовки офіцерів розвідки, оскільки інтегрують теоретичну підготовку з практичними умовами служби, розвивають критичне мислення та здатність до самоаналізу, забезпечують персоналізований підхід до професійного становлення. Результати експертної оцінки підтверджують, що саме ці три умови є найбільш ефективними для формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки у сучасних умовах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх офіцерів розвідки, серед яких найвищу експертну оцінку отримали реалізація проблемно-орієнтованого навчання на основі оперативних кейсів, посилення рефлексивного складника освітнього середовища через аналіз проведених дій та забезпечення гнучкої індивідуалізації навчання. Виявлені педагогічні умови, засновані на принципах професійної спрямованості, науковості, системності та практичної орієнтації, створюють передумови для формування високого рівня професійної мобільності, що відповідає сучасним викликам розвідувальної служби та забезпечує готовність майбутніх офіцерів

до ефективної діяльності в умовах невизначеності та динамічних змін оперативної обстановки.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних методик реалізації визначених педагогічних умов з урахуванням динаміки сучасних загроз, впровадженні інноваційних симуляційних технологій та адаптації міжнародного досвіду підготовки майбутніх розвідників до вітчизняної системи військової освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Атанов Г. А. Теорія діяльнісного навчання : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 186 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
- Боярська-Хоменко А. В., Риндін Ю. І. Роль коучингу у формуванні військового лідерства майбутніх офіцерів розвідки. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 22–36.
- Вознюк О. В., Дубасенюк О. А. Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 684 с.
- Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, 2020. URL : https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf

6. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», 1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>

7. Зелений І.І. Реалізація принципу неперервності у контексті трансформації системи військової освіти. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2023. 61, 19–29. DOI: <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2023.61.02>

8. Зелений І.І., Боярська-Хоменко А.В. Професійний саморозвиток офіцерів розвідки у контексті реалізації принципу освіти впродовж військової кар'єри. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2024. Вип. 1 (25). С. 86–97 [https://doi.org/10.35387/od.1\(25\).2024.86-97](https://doi.org/10.35387/od.1(25).2024.86-97)

9. Концепція лідерства за стандартами армій країн НАТО (Conception of leadership in accordance with the armies standards of NATO countries) : навч. посіб. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 252 с.

10. Концепція трансформації системи військової освіти, 2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text>

11. Освітньо-професійна програма «Управління діями підрозділів військової розвідки» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ступеня вищої освіти бакалавр, у галузі знань 25 «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону», спеціальності 253 «Військове управління (за видами збройних сил)». Одеса, 2023. 20 с.

12. Пікус Д., Бондаренко А. Компетентнісний підхід до підготовки інструкторів навчальних центрів Збройних Сил України в умовах воєнного стану. *Військова освіта*, 2023. № 2(48). С. 212–220.

13. Смирнова І., Стадник О. Важливість формування професійної мобільності майбутніх військових офіцерів у процесі фахової підготовки. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2025. (218), 403–407. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-403-407>

14. Тарасов В.В. Формування професійної мобільності майбутніх офіцерів військових ЗВО у процесі фахової підготовки. Дис. ... д. філос. (PhD) зі спец. 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Вінниця, 2025. 293 с. URL : <https://dspace.vspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4df3dbb8-d67d-489b-bbeb-571adcb98144/content>

15. Хацюк О.В., Волков М.С., Анацький Р.В. Організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності засобами спеціальної фізичної підготовки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2025. Вип. 98. С. 39–45. <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.6>

16. Чкалов А.П., Король Д.А. Принципи професійної перепідготовки офіцерів розвідки. *Освіта дорослих: світові тенденції, українські реалії та перспективи*. Харків, 2024. С. 144–147.

Дата першого надходження рукопису до видання: 05.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.09.2025

Дата публікації: 24.09.2025